Sergij Vilfan, **Opera selecta. Pravotvornost in pravo v zgodovini Slovencev in njihovih sosedov** (urednik Janez Kranjc, avtorja uvodnih študij Katja Škrubej in Sašo Jerše), Ljubljana: Založba Pravne fakultete, Slovenska akademija znanosti in umetnosti ter Slovenska matica, 2021, 747 strani.

Znanstveni opus pravnega zgodovinarja Sergija Vilfana je nastal med letoma 1943 in 1996. Vilfan se je v svoji bogati akademski karieri ukvarjal z razvojem prava v Evropi in še zlasti na slovenskih tleh. Pri tem je posebno pozornost namenjal njegovim temeljem, ki so nastajali skozi tisočletni srednji vek. Vilfanovo raziskovanje prava in zgodovine je močno zaznamoval etnološki oziroma antropološki pristop, obenem pa tudi veliko zanimanje za politično in ekonomsko zgodovino.

Kako narediti izbor med deli plodovitega avtorja, ki je imel tako prostrano obzorje? Urednik Janez Kranjc se je odločil za dvojen pristop. Po eni strani je zbornik zasnoval kot pregled za Vilfana značilnih tem, po drugi pa je vanj zajel predvsem njegove manj dostopne razprave, ki so izhajale v tujih publikacijah. Od tridesetih besedil v knjigi jih je več kot polovica v tujih jezikih. Slovenščina je pri tem na drugem mestu, saj tujejezičnih razprav ne spremljajo niti slovenski povzetki. Pomanjkanje denarja in časa je za tako veliko delo v čast najpomembnejšemu slovenskemu pravnemu zgodovinarju slab izgovor.

Zaradi dvojne zasnove zborniku primanjkuje doslednosti. V njem ne najdemo pravega pregleda Vilfanovih najpomembnejših in najznačilnejših razprav, saj so v skladu z merilom pomembnosti vanj prišla predvsem njegova zgodnejša dela. Obenem pa v zborniku ne dobimo vseh njegovih najteže dostopnih besedil niti vseh tujejezičnih razprav, saj tudi po teh plateh manjkajo nekateri pomembni primerki. Odločitev za objavo tako velikega števila razprav v tujih jezikih bržkone izhaja iz želje pokazati Vilfanovo znanje številnih jezikov. Vilfan je bil vsekakor tudi v tem oziru izjemno podkovan, saj je bil znanstvene članke zmožen pisati v mnogih jezikih. Marsikatero njegovo pomembno delo pa je moralo odstopiti mesto kaki manj pomembni razpravi zgolj zato, ker je izšla v tujejezični publikaciji.

Zbornik kljub temu ni zbirka kuriozitet, kot bi se izrazil Vilfan, temveč obsežen prikaz različnih tematik in zgodovinskih obdobij. V njem najdemo številne prispevke o pravnih običajih in folklori. Mnogo besedil je osredotočenih na ekonomsko in socialno zgodovino tako kmečkega kakor mestnega in plemiškega življa. Nekaj razprav se dotika tudi politične in ustavne zgodovine slovenskih zgodovinskih dežel. Vendar med besedili ne najdemo nobenega, ki bi v izhodišču nastalo na podlagi

Vilfanovega antropološkega terenskega dela, čeprav je to delo pomembno zaznamovalo ne samo njegovo zgodnje akademsko udejstvovanje, ampak tudi sklepe, do katerih je prihajal v svojih poznejših obsežnejših delih. Nazoren primer rabe terenskega dela sicer najdemo v manjkajočem članku »Komun v Črnotičah« iz leta 1972, ki poleg zanimive vsebine prinaša tudi edinstveno združevanje antropološke in zgodovinske metodologije. Še teže je utemeljiti odsotnost razprave »Država in dežela od 13. do 18. stoletja« iz leta 1995, ki zagotovo predstavlja enega od Vilfanovih zvezdnih trenutkov. V njej Vilfan prikazuje razvoj gradnikov moderne države na pravni, politični in pojmovni ravni.

Vilfanove razprave spremljata študiji Katje Škrubej in Saša Jeršeta. Katja Škrubej v študiji »O več vrstah prava po načinu nastanka, pravotvornosti in pravotvorcih« opozarja na površno branje Vilfanovega opusa, opisuje dihotomijo med postavljenim in običajskim pravom ter razpravlja o vprašanju, kje v zgodovini iskati pravotvorce. Zagovarja tudi stališče, da se je Vilfanovo razumevanje pravne zgodovine opazno spreminjalo. Kot primer navaja pojem »ljudsko pravo«, saj je Vilfan v zadnjem delu pridevnik »ljudsko« pisal samo še v narekovajih.

Ta sprememba je nedvomno pomembna, vendar ni radikalna. Razumevanje ljudskega prava je pri Vilfanu prepleteno z vprašanjem, kdo so v zgodovini Slovenci. V odgovorih nanj ni zastopal izključujočih stališč. Res je, da je pojme, ki jih je rabil, ves čas prečiščeval in predeloval. Hkrati pa je že na začetku njegove raziskovalne poti mogoče zaznati veliko previdnost, kar zadeva skrajna mnenja in prehitre sklepe. Zanj sta značilni odprtost in raznolikost mišljenja. Slovenci se pri njem ponekod pojavijo že kot prebivalci Karantanije, drugič, včasih celo v istem delu, tudi z opozorilom, da pri tem seveda ne moremo govoriti o kakem modernem (slovenskem) narodu. Oboje je na primer zapisal že leta 1965 v težko dostopni in malo znani razpravi »Etnografski pogledi na družbeni razvoj Slovencev«, ki je v zborniku žal ni. V zgodnejših delih mu je (slovensko) ljudsko pravo kot pravo, ki so ga imeli v zavesti kmetje, res služilo kot posebna kategorija, vendar tega prava nikoli ni imel za absolutnega in mu je že v članku »Očrt slovenskega pravnega narodopisja« iz leta 1944 pridružil prava drugih družbenih skupin. Še bolj odprto predstavo o ljudskem pravu in Slovencih je leta 1993 podal v razpravi »Slovenci – kmečki narod?«, ki jo v izbranih razpravah prav tako pogrešamo. Kot poudari Katja Škrubej, v njegovem zadnjem delu *Zgodovinska pravotvornost in Slovenci* »ljudsko« pravo ni več kategorija, čeprav se je, kot je sam poudaril, njegovo zanimanje v tem delu še vedno gibalo predvsem v kmečkem okolju.

Pri branju Vilfanovih razprav nas bodo bolj kot razlike med njimi verjetno presenetile konsistentnost, široka razgledanost in prefi njenost izražanja. Za Vilfana so bolj od linearnega in zgolj napredujočega razvoja misli značilni poudarki, ki se gibljejo med različnimi, včasih ne povsem spravljivimi stališči. Prav zaradi mnogovrstnosti stališč so celo njegova najzgodnejša dela, ki jih je v zborniku lepo število, še vedno zanimiva, saj kljub avtorjevim rosnim letom v sebi nosijo veliko starčevske modrosti.

V drugi spremni študiji, ki nosi naslov »O naši ustavni zgodovini«, Sašo Jerše komentira Vilfanov pogled na oblast v obdobju predmoderne. Pri tem izpostavi, da

je Vilfan to vprašanje imel za najpomembnejše v slovenski zgodovini. Po pregledu njegovih izhodišč in sklepov ugotavlja, da je na odnos med habsburškim deželnim knezom in notranjeavstrijskim deželnim plemstvom večinoma gledal z realnopolitičnega stališča. Njegovim spoznanjem doda tudi pomembna razmišljanja, kako sta se v prepričanjih stanov in monarha prepletali politika in vera. Kot pravi Jerše, se z realnim v političnem polju vselej povezujejo simbolno, idejno in imaginarno. Ob tem opaža, da lahko nekatere Vilfanove pomembne teze iz poznejših razprav beremo že v zgodnjih delih.

Berimo torej Vilfana vseh let, saj niti razvoj ne gre vedno le v eno smer. Da bo bralec ob nekaterih Vilfanovih temah prišel do jasnejših odgovorov, bo sicer moral seči še po kakem delu, kljub temu pa bo v zborniku našel obilico snovi za razmislek in razpravo. V tem duhu naj dodam, da bi bilo ob obstoječih raznovrstnih (pravno)zgodovinskih presojah Vilfanovega dela zelo dobrodošlo ponovno ovrednotenje njegovih pogledov na ekonomsko zgodovino, ki so v zborniku sicer dobro zastopani. Zaenkrat nam manjka tudi kakšna bolj antropološko usmerjena presoja Vilfanovega raziskovanja. Vsaj eno tovrstno delo pa je navsezadnje že na poti.

Anton Snoj